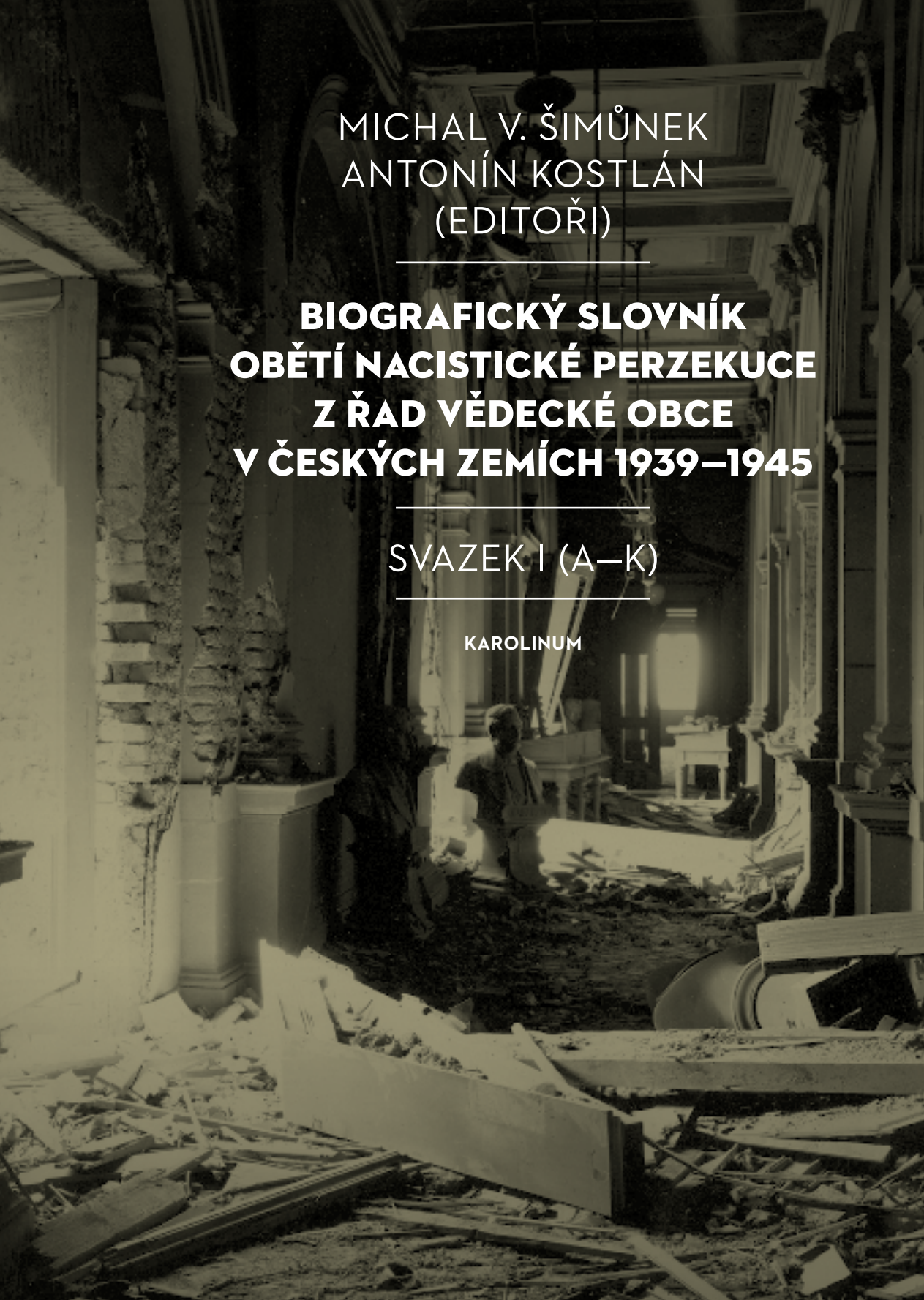

MICHAL V. ŠIMŮNEK
ANTONÍN KOSTLÁN
(EDITORI)

**BIOGRAFICKÝ SLOVNÍK
OBĚTÍ NACISTICKÉ PERZEKUCE
Z ŘAD VĚDECKÉ OBCE
V ČESKÝCH ZEMÍCH 1939–1945**

SVAZEK I (A–K)

KAROLINUM

**Biografický slovník
obětí nacistické perzekuce
z řad vědecké obce
v českých zemích 1939–1945**

Svazek I

(A–K)

**Michal V. Šimůnek
Antonín Kostlán
(editoři)**

Recenzovali:

PhDr. Jan Gebhart, DSc. (†)

prof. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Marie Hamšíková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2019

© Michal V. Šimůnek, Antonín Kostlán (editoři), 2019

ISBN 978-80-246-3614-6

ISBN 978-80-246-3647-4 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2019

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvodní slovo (<i>Eva Zažímalová</i>)	9
Perzekuce vědců v protektorátu Čechy a Morava během druhé světové války – úvodní studie (<i>Michal V. Šimůnek</i>)	11
Oběti z řad vědců a akademiků – vymezení tématu (<i>Antonín Kostlán – Michal V. Šimůnek</i>)	41
Poděkování	47
Ediční poznámka	48
Seznam použitých zkratk	49
Seznam zkráceně citované literatury a databází	55
Seznam autorů a jejich zkratky	58
Biografická část	59
Franz Adler	61
Maximilian Adler	65
Jan Auerhan	68
Jiří Baum	72
Bohumil Baxa	76
August Bayer	80
Jan Bečka	85
Vladimír Bergauer	88
Ludwig Berwald	91
Jaroslav Boháč	97
Lev Borský	101
Oskar Butter	105
František Coufal	108
Norbert Fabián Čapek	111
Blahoslav Čermák	116
Jan Čipera	119
Vojtěch Čížek	122
František Čuřík	126

Hugo Ditz	130
Václav Dolejšek	133
Mikuláš Doležal	138
František Dvořák	141
Dominik Eisinger	145
Viktor Felber	147
Josef Fischer	151
Oskar Fischer	158
Rudolf Fischl	162
Jan Florian	166
Otakar Frankenberger st.	171
Jiří Franta	175
Jan Frček	178
Walter Fröhlich	182
Alfred Fuchs	186
Anton Gebert	191
Gustav Gellner	194
Alexandr Gjurić	199
Ilja Dmitrijevič Golub	204
František Gregor st.	206
Vladimír Groh	209
Alfred Grotte	214
Edgar Stanislav Hauner	216
Vilém Julius Hauner	218
Vilém Havlík	221
Vladimír Helfert	224
Erwin Hirsch	230
Karel Hora	232
Vladimír Hora	236
Bohuslav Horák	239
Bohuslav Hrudíčka	242
Wilhelm Jaroschy	245
Jan Jebavý	248
Bedřich Jenšovský	251
Jan Jesenský ml.	255
František Kafka	258
Richard Kahn	261
Ernst Kalmus	264
Otakar Kamper	266
Bohumil Kladivo	268
Erwin Klausner	273
Jaroslav Klíma	275

František Alois Koláček	277
Emil Kolben	282
Kurt Konrad	288
Kamillo Körner	294
Arnošt Vilém Kraus	298
Vladimír Krist	303
Kamil Krofta	306
Pavel Kropáček	316
Václav Kropáček	319
Miroslav Křivý	323
Josef Kudela	328

Relevantní archivy a knihovny	333
Seznam vyobrazení	335
Jmenný rejstřík	339
Místní rejstřík	350

ÚVODNÍ SLOVO

Ačkoli o nacistické likvidační mašinérii bylo již napsáno mnohé, podrobná a vědecky fundovaná kniha, která by se věnovala obětem nacistického režimu z řad členů vědecké a akademické obce, překvapivě dosud chybí. Přitom v zahraničí (např. v Polsku) byly první soupisy k dispozici již v 70. letech 20. století. Hlavním cílem knihy *Biografický slovník obětí nacistické perzekuce z řad vědecké obce v českých zemích 1939–1945* je tedy zmapovat a analyzovat vůbec největší personální a ideologický zásah do moderní vědy v českých zemích, ke kterému kdy došlo. A byl to zásah o to významnější, že postihl badatele a výzkumníky nejrozličnějších generací: tedy jak nejstarší generaci, jejíž dílo bylo téměř završeno, tak i střední a nejmladší generaci, jejichž vědecká práce se blížila svému vrcholu nebo slibovala velký rozlet. S obdobím druhé republiky a ustavením protektorátu Čechy a Morava vstoupila česká věda do dlouhého temného období, které trvalo de facto až do pádu komunistického režimu v roce 1989. K přímé perzekuci (nejrozsáhlejší z nich zasáhla Masarykovu univerzitu v Brně, jejíž profesorský sbor skončil do značné části v koncentračním táboře Mauthausen), končící často smrtí postižených, se v tomto období přidalo také vylučování rozsáhlých skupin osob z možnosti podílet se na vědě na základě opakujících se ideologicky a politicky motivovaných čistek, ale i dobrovolný odchod značné části nadaných jednotlivců nebo již renomovaných vědců do exilu. Ztráta těchto vědeckých osobností byla navíc umocněna rozbitím badatelských týmů (především v přírodních a lékařských vědách) a narušením vývoje jednotlivých „škol“, jež byly často vázány právě na působení význačné osobnosti.

Kniha ve dvou svazcích přináší podrobné informace o téměř dvou stovkách vědců postižených nacistickým režimem. Navazuje tak na již publikovanou práci kolektivu autorů *Disappeared Science: Biographical Dictionary of Jewish Scholars from Bohemia and Moravia – Victims of Nazism, 1939–1945* (vydali v roce 2014 Michal V. Šimůnek a Antonín Kostlán), která se věnovala židovským vědcům. Záměrem této knihy je poskytnout – v rámci biograficko-lexikografického formátu – přehled o rodinném zázemí, vzdělání, odborné kariéře a především o vlastním odborném přínosu sledovaných osobností pro rozvoj české i světové vědy. Nemalý podíl mezi hrdiny knihy mají osobnosti, které se zapojily do odbojového hnutí, a jejichž smrt tak byla daní za jejich snahu přispět k obnovení svobodného života v naší zemi. V této souvislosti

je potřeba si připomenout i ztráty, které utrpěli nejbližší rodinní příslušníci, kteří často sdíleli stejně tragický osud (popravy, vězení, koncentrační tábory aj.).

Kniha má velký význam pro dějiny vědy, a to jak pro svůj příspěvek k řešení řady otázek důležitých pro vědu a historii (vliv totalitních režimů na vývoj vědy jako celku i jednotlivých oborů, pravidelnosti a disproporce při střídání vědeckých generací, modelování typických a atypických vědeckých kariér aj.), tak i jako obecně platné připomenutí těchto výjimečných tvůrčích osobností a jejich díla. Tyto oběti představují totiž nejen neobyčejně tragickou výstrahu před fanatismem zločinné politické ideologie, ale připomenutí jejich osudů má i mnohem obecnější platnost: důsledkem hodnot, které zastávaly, vzdělání, kterého dosáhly, a především intelektuálních schopností a rozhledu, kterými disponovaly, jim bylo souzeno se stát nadčasovým a stále platným mementem připomínajícím nutnost chránit svobodu lidského myšlení a vědeckého bádání v naší době i v budoucnosti.

*prof. RNDr. Eva Zajímalová, CSc.
předsedkyně Akademie věd České republiky*

PERZEKUCE VĚDCŮ V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA BĚHEM DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY – ÚVODNÍ STUDIE¹

MICHAL V. ŠIMŮNEK

„Ale pokud selžeme, pak se svět (...) a s ním vše, co jsme znali a na čem nám záleželo, zhroutí do propasti nového temného věku, jež světlo zvrhlé vědy učiní ještě zlověstnějším a trvalejším.“²

Nacistická okupace českých zemí znamenala – kromě jiného – rovněž radikální proměnu vědecké politiky, a to jak v oblasti infrastrukturální, tak zejména personální.³ Bezprecedentní byla i míra ideologizace vědy a výzkumu, kdy namísto odborné fundovanosti a kompetitivní výkonnosti získala primát ideologická hlediska.⁴

Ačkoli problematika nacistické vědecké politiky v protektorátu, jejích hlavních linií, dopadů, limitů a přesahů jak v geografickém, tak mezioborovém směru stále ještě čeká na souhrnné zpracování, v kontextu této práce je účelné ve vší stručnosti upozornit na její hlavní východiska a proměny.

1.

Stav vědecko-výzkumné infrastruktury počátkem roku 1939 příčinně souvisel s vývojem v předchozím dvacetiletém období. Vznik Československa

1 Tato studie vznikla v rámci výzkumného záměru GAČR 17-271132S.

2 Projev známý jako „*This was their finest hour*“ Sira Winstona Churchilla v dolní komoře Parlamentu Spojeného království po porážce Francie, 18. 6. 1940.

3 Pro období 1939–1945 srov. souhrnně nejnověji Jan Kuklík – Jan Gebhart, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. XVa (1938–1945), Praha–Litomyšl 2006. K vlastnímu tématu srov. především Miloš Hořejš – Ivana Lorencová (eds.), *Věda a technika v českých zemích v období 2. světové války* (= Práce z dějin techniky a přírodních věd, sv. 20), Praha 2009 a Antonín Kostlán – Hana Barvířková (eds.), *Věda v českých zemích za druhé světové války* (= Práce z dějin Akademie věd, sv. C/3), Praha 1998.

4 Ke vztahu vědy a politiky v dobové reflexi na příkladu biologie srov. Richard B. Goldschmidt, *Research and Politics*, in: *Science* 109 (2827), 1949, s. 219–226. Sekundárně k politizaci vědy ve 20. století např. Ernst Topitsch, „*Politisierte*“ *Wissenschaft – Ansprüche ohne Legitimation*, in: Kurt Hübner – Nikolaus Lobkowicz – Gerard Radnitzky (eds.), *Die politische Herausforderung der Wissenschaft. Gegen eine ideologisch verplante Forschung*, Hamburg 1976, s. 159–173. K vědě v totalitních politických režimech srov. Yakov M. Rabkin – Elena Z. Mirskaya, *Science and Totalitarianism*, in: Mark Walker (ed.), *Science and Ideology. A Comparative History*, London–New York 2003, s. 17–34.

roku 1918 přitom v této oblasti byl a současně nebyl zásadním zvratem. Na jedné straně se proměnil celkový politický, společenský a kulturní rámec, na straně druhé se zúžily tradiční a po mnoho desetiletí vznikající vazby předcházející éry. Zároveň došlo k dalšímu rozvoji, takže vědecko-výzkumnou infrastrukturu oné doby lze rozdělit na⁵: 1. univerzity a vysoké školy, 2. vědecké společnosti, akademie a muzea (tradiční i nové)⁶, 3. státní zemské a obecně vědecko-výzkumné ústavy⁷, 4. rezortně zakotvené výzkumné instituce (především v oblasti vojenské, zdravotní a zemědělské; mohly se překrývat s institucemi uvedenými sub 3), 5. specializované odborné spolky a 6. instituce soukromého výzkumu.⁸ Vysoké školy a univerzity, kterým mělo i nadále příslušet ústřední postavení, zůstaly zachovány, respektive byly v souladu s dlouhodobými požadavky rozmnoženy (Brno, Bratislava). Obdobně do protektorátu přešel model centrálně spravované vědy a výzkumu, v němž hlavní role připadla Ministerstvu školství a národní osvěty (MŠANO), vedeného během let 1939–1942 profesorem Univerzity Karlovy (UK) v Praze, právním historikem Janem Kaprasem (1880–1947).⁹ Ministerstvo školství a lidové osvěty pod kolaborantským vedením Emanuela Moravce (1893–1945) v letech 1942–1945 naopak na vědeckou agendu coby na zbytečnou rezignovalo.¹⁰

- 5 V přehledu srov. Alena Míšková – Martin Franc – Antonín Kostlán (eds.), *Bohemia docta. K historickým kořenům vědy v českých zemích*, Praha 2010 a dále také Jaroslava Hoffmannová, *Institucionální zázemí humanitních a sociálních věd v českých zemích v letech 1848–1952* (= Práce z Archivu AV B/18), Praha 2009, s. 201–295. Dobově k přehledu a významu výzkumnictví v jednotlivých zemích srov. W. A. Ha. (šifra), *Industrial Research*, in: *Encyclopaedia Britannica. A New Survey of Universal Knowledge*, Vol. 19, Chicago – London – Toronto 1947, s. 204–207 a také John D. Bernal, *The Social Function of Science*, London 1939.
- 6 V meziválečném období vznikly Masarykova akademie práce (1920) a Československá akademie zemědělská (1924); dále se také ustanovila Československá národní rada badatelská (1924).
- 7 K podílu srov. Jaroslav Foltá, K některým problémům výzkumu československé vědecko-výzkumné základny v meziválečném období, in: Jaroslav Purš (ed.), *200 let České společnosti nauk 1784–1984*, Praha 1985, s. 391–397, zde s. 394.
- 8 Tamtéž, s. 391; týž, *On the Development of Czechoslovak Scientific Base*. *Acta historiae rerum naturalium necnon technicarum*, special issue 5, Praha 1971, s. 185–265.
- 9 Srov. Jiří Doležal, Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie, Praha 1996; Jiří Doležal – Tomáš Pasák, Organizační a správní změny v českém školství v období nacistické okupace, in: *In memoriam Zdeňka Fialy* (= Z pomocných věd historických UK), Praha 1978, s. 215–257. K roli J. Kaprase srov. Josef Tomeš, O personální kontinuitě prvního a druhého odboje. Životní příběh Jana Kaprasa, in: Jan Gebhart – Ivan Šedivý (eds.), *Česká společnost za velkých válek 20. století. Pokus o komparaci*, Praha 2003, s. 253–264 a Marie Ryantová, Prof. JUDr. Jan Kapras a jeho působení za okupace, in: Kostlán – Barvířková, c. d., s. 251–265.
- 10 V ministerstvu pod Moravcovým vedením zůstala pouze agenda školské a kulturní politiky. Do jaké míry v ní mohly setrvat i zbytky vědní politiky, zůstává doposud nezodpovězenou otázkou. Ke struktuře a kompetencím ministerstva srov. Volker Mohn, *NS-Kulturpolitik im Protektorat Böhmen und Mähren. Konzepte, Praktiken, Reaktionen* (= Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa, Bd. 45), Essen 2014, s. 131–142. K úloze E. Moravce srov. Jiří Pernes, *Až na dno zrahy. Emanuel Moravec*, Praha 1997, s. 175–207 a Jan Tesař, Emanuel Moravec aneb logika realismu. *Dějiny a současnost* (dále jen DaS) 11/1, 1969, s. 20–27.

První zásah do této vědecko-výzkumné infrastruktury po německé okupaci v březnu 1939 souvisel s rozpuštěním československé armády.¹¹ Na jedné straně došlo ke zrušení vojenského vysokého školství (Vysoká škola válečná) a vlastní výzkumné organizační báze (Vojenský ústav vědecký), respektive přesunu vojenských expertů do jiných státních institucí či průmyslu,¹² na druhé straně byly v podstatě ihned přebírány a exploatovány podniky spojené s vojenským výzkumem a vývojem.¹³ Začlenění do struktury německého vojenského výzkumu měl na starost nejdříve německý Hospodářský a vyzbrojovací úřad (*Wirtschafts- und Rüstungsamt*) a od 30. března 1939 Zbrojní inspekce Praha (*Wehrwirtschaftsinspektion Prag*). Zejména v oblasti leteckého výzkumu došlo k začlenění do rezortního výzkumu Říšského ministerstva letectví (*Reichsluftfahrtministerium*), respektive *luftwaffe*.¹⁴

Vědní politika, která zůstávala i po březnu 1939 v mnoha ohledech součástí školské politiky, byla sice formálně v gesci protektorátní vlády, nicméně za situace, kdy této vládě „nepříslušelo právo ani moc stanovit rozsah autonomie“ a kdy současně došlo k vytváření vlastní německé administrativně-správní struktury, která postupně čím dál tím více ingerovala do protektorátní agendy, přičemž personální opatření měla jednoznačnou prioritu.¹⁵ To se týkalo především příslušného oddělení (skupiny) v nově zřízeném Úřadu říšského protektora (*Amt des Reichsprotektors*). Obecně je přitom třeba uvést, že německá vědní politika jako taková byla v polykratické struktuře nacistického státu ovlivňována soupeřením několika bloků. Byl to vojenský výzkum kontrolovaný Vojenským zbrojním úřadem (*Heereswaffenamt*), *luftwaffe*, Göringovo ekonomické pseudoministerstvo pro čtyřletý plán a Říšská rada pro výzkum

11 Pro organizaci vědeckého vojenského výzkumu srov. Karel Straka, *Souvislosti vědy a výzkumu s obranou Československé republiky. Vojenský ústav vědecký v letech 1936–1938*, Praha 2006. Pro likvidaci vojenského školství srov. Václav Bednář, *Československá vojenská akademie 1919–1939*, in: Tomáš Pospěch (ed.), *Orel, lev, svastika a hvězda. Historie bývalých vojenských škol v Hranicích*, Hranice 2010, s. 73–76.

12 Srov. Pavel Šrámek, *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932–1939*, Praha 2008, s. 100–131. Dále srov. Arnošt Bareš – Tomáš Pasák, *Odbojová organizace Zdeňka Schmoranz v roce 1939. Historie a vojenství* (dále jen HaV) 16/6–7, 1968, s. 1003–1033. Pro umístování někdejších důstojníků v chemickém průmyslu ve Zlíně srov. Stanislav Landa, *K dějinám chemie paliv v letech 1921–1952*, in: Nový – Foltá, c. d., s. 195–216, zde s. 208.

13 Vojtěch Mastný, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003, s. 69–71.

14 Pavel Marjánek, *Pražský letecký ústav za okupace 1939–1945*, in: Michal Plavec a kol., *Než podmaníme vzduch... Zalétávací a zkušební piloti a letecké výzkumné ústavy* (= *Práce z dějin techniky a přírodních věd*, sv. 29), Praha 2012, s. 125–146.

15 Mastný, c. d., s. 55. K německému systému vědní politiky v letech 1933–1945 srov. Nother Hammerstein, *Wissenschaftssystem und Wissenschaftspolitik im Nationalsozialismus*, in: Rüdiger vom Bruch (ed.), *Wissenschaften und Wissenschaftspolitik. Bestandaufnahmen zu Formationen und Kontinuitäten im Deutschland des 20. Jahrhunderts*, Stuttgart 2002, s. 219–225. Pro úlohu akademií srov. Eduard Seidler (ed.), *Die Elite der Nation im Dritten Reich – Das Verhältnis von Akademien und ihrem wissenschaftlichen Umfeld zum Nationalsozialismus* (= *Acta historica Leopoldina*, Nr. 22), Halle/Saale 1995.

(*Reichsforschungsrat*), NSDAP, Říšské ministerstvo pro vědu, vzdělání a osvětu lidu (*Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung*; dále jen REM), SS či později Speerovo Říšské ministerstvo pro vyzbrojování a válečnou produkci (*Reichsministerium für Rüstung und Kriegsproduktion*) atd. Jejich význam, reálné možnosti, ale i konkrétní výzkumné záměry se během času značně proměňovaly a samozřejmě se podle dané konstelace odrážely i v okupovaných oblastech, protektorát nevyjímaje. Tyto bloky spolu někdy koope-rovaly, někdy byly naopak v konfliktu nebo tu více, tu méně skrytě soutěžily jeden s druhým.¹⁶ Trvalými průvodními znaky byl nicméně nárůst vlivu SS a současně i přesvědčení, že nacistický stát spočívající na rasové a völkisch pospolitosti a výlučnosti může a má být řízen technokraticky orientovanými odborníky, kteří zajišťují „institucionalizaci technologické změny pro státní zadání“.¹⁷ V protektorátu navíc hrály v německé vědní politice klíčovou úlohu zdejší nacifikované německé vysoké školy v čele s Německou Karlovou uni-verzitou (NKU) a jejím novým vedením v čele s příslušníkem SS profesorem Wilhelmem Saurem (1899–1951).¹⁸ V krátké době se podařilo navázat úzký vztah rovněž ke klíčovým představitelům REM.¹⁹

Naprosto klíčovým zásahem do vědecko-výzkumné infrastruktury bylo uzavření českých vysokých škol a univerzit 17. listopadu 1939, vyhlášené původně na dobu tří let. Tento krok, spojený navíc s brutálním postupem vůči studentům, představoval zásadní a „čistě politické rozhodnutí“²⁰, které znamenalo nejen jasnou negaci autonomie protektorátu, nýbrž představova-lo nepřekročitelnou mez až do roku 1945.²¹ Zároveň se jednalo o krok, který

16 Monika Renneberg – Mark Walker, *Scientists, Engineers and National Socialism*, in: Monika Renneberg – Mark Walker (eds.), *Science, Technology and National Socialism*, Cambridge 2002, s. 1–30, zde s. 1–2.

17 Tamtéž, s. 3, 4, 6. Srov. také Jeffrey Herf, *The Engineer as Ideologue. Reactionary Modernists in Weimar and Nazi Germany*, *Journal for Contemporary History* 19, 1984, s. 631–648. Životopisné pro hlavní dva aktéry Taylor Blaine, *Hitlerovi inženýři. Fritz Todt a Albert Speer. Hlavní stavitelé Třetí říše*, Praha 2015. K SS a roli Himmlera srov. Peter Longerich, *Heinrich Himmler. Biographie*, München 2010; Michael H. Kater, *Das „Ahnenerbe“ der SS 1935–1945. Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches* (= Studien zur Zeitgeschichte, Bd. 6), Berlin – Boston 2006, a také Eugen Kogon, *Der SS-Staat. Das System der deutschen Konzentrationslager*, München 2006.

18 Srov. Michael Grüttner, *Biographisches Lexikon zur nationalsozialistischen Wissenschaftspolitik* (= Studien zur Wissenschafts- und Universitätsgeschichte, Bd. 6), Heidelberg 2004, s. 145–146. Pro roli pražské NKU a jejích profesorů srov. Alena Míšková, *Die Deutsche (Karls-) Universität vom Münchener Abkommen bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges*, Praha 2007.

19 Jednalo se zejména o referenta pro přírodní vědy, příslušníka SS a profesora Rudolfa Mentze-la (1900–1987). K jeho pozici blíže Grüttner, c. d., s. 117–118 a dále také Anne C. Nagel, *Hitlers Bildungsreformer. Das Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung 1934–1945*, Frankfurt/Main 2012.

20 Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR) Praha, sl. K335/42, dopis ÚŘP Háchovi, 24. 9. 1940.

21 K rozsáhlé literatuře týkající se průběhu a následků 17. listopadu 1939 srov. především Petr Borl, *Intervence ve prospěch studentů zatčených na podzim 1939. Aktivita rodičů a role představitelů protektorátní správy*, *Acta Universitatis Carolinae–Historia Universitatis Carolinae Pragensis* (dále

byl v mnoha ohledech bezprecedentní i v evropském měřítku.²² Postiženo bylo celkem deset univerzit, vysokých technických škol, samostatných speciálních vysokých škol a fakult včetně Akademie výtvarných umění.²³ Vedle obecné kulturní regrese, kterou násilné zavření vysokých škol přineslo, došlo ke ztrátě mezinárodních kontaktů a často i možností profesního růstu, pro který byla v mnoha oborech klíčová i dostupnost laboratorně-technického zázemí, knihoven a dalšího vybavení, jež bylo zpravidla rozchváčeno. Primárně šlo o zřejmý demonstrativní efekt brutálního nasazení bezpečnostních sil, kdy okupační režim „(...) vůbec netrestal viníky, nepátral po osobním přechinu: ochromoval inteligenci, zavíral školy, střílel národ do hlavy.“²⁴ Stejně tak zřejmý byl ovšem i dlouhodobý důsledek: „Chtějí zničit university a školy, aby nadlouho po této válce nebylo českých vzdělaných duchovních vůdců, úředníků a učitelů lidu a národa, aby pak mohli dokazovat, že si sami nemůžeme

jen AUC-HUCP) 55 (2), 2015, s. 81–123; Zdeněk Poustka (ed.), *Trpké vzpomínky na 17. listopad 1939*, Praha 2014; Marie Novotná (ed.), *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně 1939*, Brno 2004; František Vašek, *Uzavření českých vysokých škol v Brně. Universitas 2*, 2000, s. 15–22; Odkaz 17. listopadu po šedesáti letech, Praha 2000; Tomáš Pasák, *Německá reakce na pražské demonstrace na podzim 1939. DaS 21/6*, 1999, s. 11–15; týž, *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*, Praha 1997, s. 95–103; týž, *17. listopad 1939 a Univerzita Karlova*, Praha 1997; Zdeněk Poustka (red.), *Na paměť 17. listopadu 1939*, Praha 1995; *17. listopad po 55 letech*, Brno 1994; Tomáš Pasák, *17. listopad 1939. Soudobé dějiny 1/2–3*, 1994, s. 322–337; Jozef Leikert, *A den se vrátil (co následovalo po 17. listopadu 1939)*, Bratislava 1993; František Buriánek, *Svědectví. Příběhy českých studentů z akce 17. listopad*, Praha 1979; Tomáš Pasák, *Odkaz 17. listopadu dnešku*, Praha 1979; týž, *Odkaz 17. listopadu pro pokrokové studentské hnutí*, Praha 1979; Jan Havránek, *17. listopad 1939 a jeho místo v dějinách. Univerzitní zprávy 2*, 1979, s. 9–39; Bohumil Vaňák, *Jan Opletal a 17. listopad 1939*, Litovel 1979; Gustav von Schmoller, *Die deutschen Vergeltungsmaßnahmen nach den tschechischen Studentendemonstrationen in Prag im Oktober und November 1939. Bohemia 1979*, s. 156–174; Detlef Brandes, *Die Deutsche Reaktion auf die Prager Demonstrationen im Herbst 1939. Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 23/2*, 1975, s. 210–218; František Buriánek (red.), *Nepokořené mládí. Vyprávění českých studentů z koncentračního tábora Sachsenhausen*, Praha 1971; Božena Fabiánová (ed.), *17. listopad 1939*, Praha 1969; *17. listopad 1939. Okupace. Archivy mluví*, Praha 1969; Stanislav Biman, *17. listopad 1939. DaS 8/11*, 1966, s. 17–20; Zdeněk Bakovský, *Fakta o účasti studentstva v říjnových a listopadových událostech roku 1939*, Praha 1959; Bohdan Rossa (ed.), *Sedmnáctý listopad. Příspěvek k historii české mládeže za okupace*, Praha 1959; Jiří Radimský, *K 17. listopadu 1939. Vlastivědný sborník moravský 14*, 1959, s. 12–17; Albert Pražák, *České studentstvo za okupace*, in: Vlastimil Louda – František Kropáč (red.), *Persekuce českého studentstva za okupace*, Praha 1945, s. 11–15; Jaromír Lang, *17. listopad 1939*, in: *Šest let okupace Prahy*, Praha 1946, s. 39–50; Vlastimil Louda – František Kropáč, *17. listopad. Odboj československého studentstva*, Praha 1945 a František Buriánek (ed.), *17. listopad 1939. Almanach odboje československého studentstva*, Praha 1945. Archivně srov. především AKPR Praha, sl. 422/39, studentské demonstrace 15. listopadu 1939 – zatýkání, důvěrná zpráva o průběhu studentských manifestací dne 15. listopadu 1939, 1939.

22 K téměř paralelnímu zásahu v Krakově 6. 11. 1939 srov. zejména Jochen August (ed.), „Sonderaktion Krakau“. *Die Verhaftung der Krakauer Wissenschaftler am 6. November 1939*, Hamburg 1997.

23 Národní archiv (dále jen NA) Praha, f. AMV-NSM 110, k. 44, sig. 110-4/508, materiál k předložení Frankovi, 25. 10. 1943. Srov. Vlastimil Louda, *České vysoké školy zavřeny na 3 roky*, in: Louda – Kropáč, c. d., s. 105. Srov. Louda – Kropáč, *Vysokoškolská učitelé a zaměstnanci mučedníci. Popravení nebo zemřelí v koncentračních táborech za války*, in: tamtéž, s. 146–151.

24 Václav Černý, *Paměti 1939–1945*, Praha 1992, s. 126.